

□ **TUDORA ARNAUT & BÜLENT HÜNERLİ****TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV**

UKRAYNA GAGAUZLARI

Abstract

On the formation of the Turkic speaking Gagauz people, who originally had the name *uzlary*, influenced Turkic tribes such as the Pechenegs and Polovtsy. Gagauz, who throughout their history had been a part of various political groups, are now living on the territory of Moldova, Ukraine, Bulgaria and Greece. Also, a significant number of the Gagauz moved to the territory of Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Russia, Turkey, Romania, Brazil, the US and Europe for different reasons and now they are living there.

Key Words

Turkic, Gagauz, Ukraine, The Gagauz in Ukraine

1.Giriş

Gagauzlar, başta Uzlar olmak üzere Peçenek, Kuman gibi Türk gruplarının oluşumunda etkili olan bir Türk topluluğudur¹. Tarihte çeşitli siyasi birlikler içinde yaşamış olan Gagauzların çoğunluğu bugün başta Moldova olmak üzere Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşamaktadır. Yine çeşitli sebeplerle Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Rusya, Türkiye, Romanya, Brezilya, ABD ile Avrupa Birliği ülkelerine gitmiş ve orada yaşayan çok sayıda Gagauz vardır. Dünya genelinde toplam nüfuslarının 200 binden fazla olduğu düşünülmektedir (Tekin-Ölmez, 2003: 159). Ukrayna'daki Gagauz nüfusunun ise 2001 yılının verilerine göre 31.9 bin kişi olduğu görülmektedir². Bu nüfusun da büyük bir kısmı Odessa bölgesinde bulunmaktadır.

---

¹ Gagauzların, Yunan ve Bulgar olduğu ile ilgili görüşler bulunsa da tarihi, etnografik ve dilbilimsel veriler Gagauzların Türk gruplarından biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Argunşah, 2007: 15-29).

² Ukrayna Gagauzlar Birliği'nin kendi yapmış olduğu çalışmaya göre bu sayı günümüzde 40 binden fazladır. (T.A)

The peculiarity of the national structure of the population of Ukraine is its multinational composition. According to All-Ukrainian population census data, the representatives of more than 100 nationalities and ethnic groups live on the territory of the country.

The data about the most numerous nationalities of Ukraine are mentioned below:

	Total (thousand persons)	as % to the result		2001 as % to 1989
		2001	1989	
Ukrainians	37541.7	77.8	72.7	11
Russians	8334.1	17.3	22.1	7
Belarusians	275.8	0.6	0.9	1
Moldavians	258.6	0.5	0.6	7
Crimean Tatars	248.2	0.5	0.0	in 5.3 times
Romanians	204.6	0.4	0.5	1
Hungarians	156.6	0.3	0.4	1
Georgians	151.0	0.3	0.3	1
Poles	144.1	0.3	0.4	1
Rus	103.6	0.2	0.9	7
Romanians	99.9	0.2	0.1	in 1.8 times
Czechs	91.5	0.2	0.2	1
Italians	73.3	0.2	0.2	1
Poles	47.6	0.1	0.1	1
Serbianians	45.2	0.1	0.0	1
Georgians	34.2	0.1	0.0	1
Romans	33.3	0.1	0.1	1
Armenians	31.9	0.1	0.1	1
Other	177.1	0.4	0.4	1

The part of Ukrainians in the national structure of population of region is the largest, it accounts for 3,754,700 people, or 77.8% of the population. During the years that have passed since the census population 1989, the number of Ukrainians has increased by 0.3% and their part among other citizens of Ukraine has increased by 5.1 percentage points.

Russians are the second numerous nation of Ukraine. Since 1989 their number has decreased by 26.6% and at the date of the census it accounted for 8,334,100 people. The part of Russians in

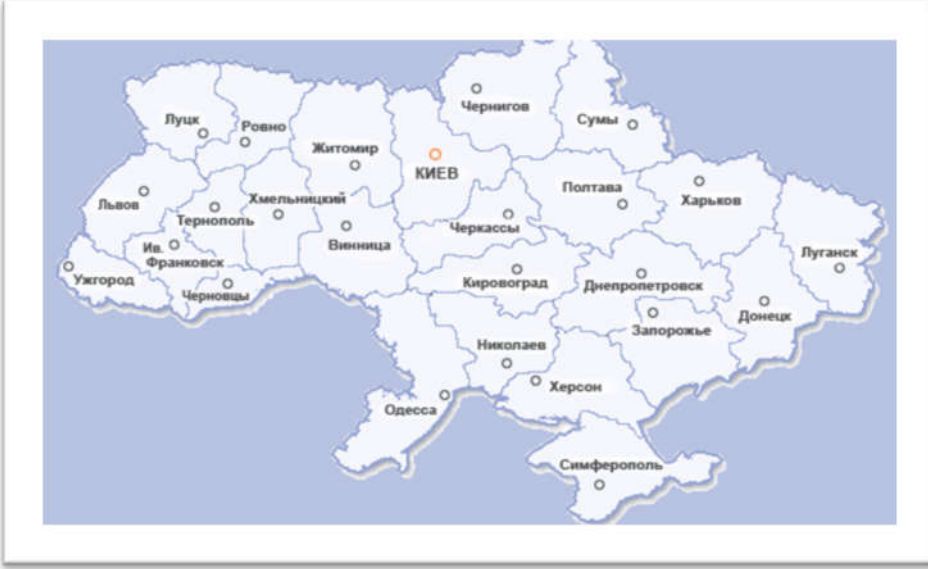
2001 Yılı İstatistiği Ukrayna Gagauz Nüfusu³

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki dönemde Gagauzların yaşadıkları topraklar sürekli el değiştirmiştir. Ukrayna SSC ve Moldova SSC için 1940 yılının 2 Ağustos'unda belirlenen sınırlar, yeni alınan göçmenlerle Kasım 1940'ta tekrar değişti. Sonra 1944 yılına kadar Romanya'nın işgaliyle devam eden süreç, en son 1944 yılında Sovyetler Birliği'nin bu toprakları Romanya'dan geri almasıyla son bulmuştur. Savaş sonunda bu iki cumhuriyet tekrar 1940 yılındaki sınırlarına dönmüştür. Bugün de Ukrayna ve Moldova devletleri arasında aynı sınırlar vardır.⁴

SSCB'yi oluşturan 15 sosyalist cumhuriyetten ikisi olan Moldova SSC ve Ukrayna SSC, Sovyetler Birliği çatısı altında oldukları için Gagauzların birbirlerine gidip gelmelerinde problemler yaşanmıyordu. Dolayısıyla bugünkü Ukrayna'da yaşayan Gagauzlarda o dönem için farklı bir adlandırmaya gidilmemişti. Fakat Sovyetlerin dağılmasına paralel olarak Moldova (21 Ağustos 1991) ve Ukrayna'nın (24 Ağustos 1991) bağımsızlıklarını kazanmasıyla, bu iki devlet arasında siyasi sınırlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle Besarabya toprakları; siyasi anlamda, iki parçalı bir hale geldi. Serbest sınır geçişleri sona ermiş oldu. Bu durum, Ukrayna topraklarında kalan Gagauzlar için "Ukrayna Gagauzları" adlandırmasına gidilmesine neden oldu.

³ Kaynak: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>

⁴ (<http://vse.md/component/k2/item/623образование-мсср-в-августе-1940-года-превратило-молдавию-в-цветущий-край>)

Ukrayna Devletinin İdari Yapılanması⁵

2.Ukrayna Gagauzlarının Tarihçesi

Daha önce de belirtildiği üzere 1991 yılına kadar Gagauzlar için “Ukrayna Gagauzları” ve “Moldova Gagauzları” gibi bir ayırım yoktu. Tümü için sadece “Besarabya Gagauzları” adlandırılması bulunmaktaydı⁶. Bu açıdan bakılacak olursa Ukrayna Gagauzları bugünkü Moldova’daki kardeşleriyle aynı yerden; yani Dobruca-Bulgaristan topraklarından buralara geldiler. Gagauzlar, 16-18. yüzyıllardan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’na kadar Bucak topraklarına çeşitli sebeplerle yerleşmişti. Bunlara “*eski göçmen*” denirdi. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Besarabya bölgesi Rusların eline geçti. Bu savaştan sonra gelenlere ise “*yeni göçmen*” denmekteydi. 1735-1739, 1768-1774, 1787-1791, 1806-1812 yıllarında olan Osmanlı-Rus savaşlarında, Balkan coğrafyasından pek çok Gagauz göçmeni “*Bucak*” topraklarına geldi (Radova-Karanastas, 2012: 145).

Özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren Dobruca’daki Gagauzların kitleler halinde bugünkü Besarabya bölgesine geldikleri görülmektedir. Ruslar daha önce burada yaşayan Nogay Tatarlarının kendine sürekli problem çıkarmasından ötürü onları başka coğrafyalara sürmüştür. Boşalan yerlere de Gagauz ve Tuna ötesinden gelen diğer etnik grupları yerleştirmiştir. Hatta bir dönem Gagauzlar ve Nogay Tatarları beraber yaşamışlardır. (Radova-Karanastas, 2012: 145). Ruslar, bu bölgelere Gagauzlar ve diğer etnik grupları çekmek için çeşitli fırsatların ve hakların verileceğini belirtmiştir. Yine Rusların ustalıklı vurguladığı bir faktör de dinsel faktördür. Buradan Müslüman Nogay Tatarlarını çıkarıp yerine Ortodoks inancına sahip grupları getirerek Osmanlı İmparatorluğu ile doğal bir set oluşturmuştur. Kaldı ki Gagauzlara dini inançlarını burada daha iyi yaşayabilecekleri, dinsel bir baskının olmayacağı gibi propaganda da yapılmıştır (Argunşah, 2007: 40).

⁵ Kaynak: <http://avers3.com/1567>

⁶ Gagauzların milli önderi olan Papaz Mihail Çakır bile 1934’te basılan eserinin adını “*Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası*” şeklinde belirtmiştir. O dönem için böyle bir ayırım bulunmamaktadır.

Kubey Köyündeki Müzede Sergilenen Nogay Tatarlarından Kalma Eşyalar

(Bülent Hünnerli Arşivi)

Çarlık döneminde Gagauzların Çarlık Rusya'sının baskıcı yönetiminden mağdur olduğu görülür. Onlar, zengin topraklara sahip derebeylerin topraklarının halka pay edilmesini istemekteydiler. 1906 yılında isyan bayrağı açan Gagauzların bazı talepleri oldu. Devamında 6 Ocak 1906 tarihinde çok kısa süreli de olsa "Komrat Gagauz Devleti"ni kurdular. Fakat Rus orduları gelerek bu kısa süreli devlete (10 gün kadar) son verdi (Argunşah, 2007: 45). 1918 yılından itibaren Besarabya toprakları Romen idaresine geçmişti. 1938 yılına kadar azınlıklara iyi davranan Romen hükümeti, 1938-1939 yılından itibaren Gagauzlara aşırı baskıcı bir politika uygulamıştı. Sonrasında Gagauzlar, 1 yıl kadar Sovyet; tekrar 3 yıl Romen ve 1944-1991 yılları arasında yine Sovyet yönetiminde yaşamışlardır (Karpas, 1996: 290). Bu bakımdan 1991 yılına kadar Ukrayna Gagauzları ile Moldova Gagauzlarının tarihi serüvenlerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu dönemden sonra ise Gagauzlar, farklı siyasi birlikler içine girmiş ve tarihi perspektifte Moldova ve Ukrayna Gagauzları için farklı bir yol çizilmiştir.

Moldova'da kalan Gagauzlar, 1991 yılı sonrasında çeşitli haklar elde etmek için siyasi ve kültürel mücadelelere giriştiler. Zorlu süreçlerin sonunda Moldova Meclisi, 23 Aralık 1994 tarihinde "Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti"ni tanıdı. Buna göre Gagauzlara, Moldova anayasasına ters düşmemek koşuluyla; kültür, eğitim, istihdam, mahalli bütçe, maliye vb. işler için kendi meclislerinde yasa çıkarma hakkı verildi. En önemlisi Gagauzca, Romence ve Rusça gibi resmî dil statüsü kazandı (Öncü, 2014: 94-95).

Ukrayna Gagauzları için, özellikle de Odessa bölgesinde yaşayan Gagauzlar için ortaya çıkan bu durum dramatik bir seyrin başlangıcı oldu. Sovyet döneminde tüm cumhuriyetlere serbest geçiş hakkı olan Ukrayna Gagauzları, Moldova'daki akrabalarını, dostlarını sıkça ziyaret edebilir, birbirlerine sınır tanımadan gidip gelebilirdi. Ukrayna Gagauzları tam da sınırda oturduklarından dolayı bir Bulgar veya Moldovan köyünü aşmış hemen Moldova'daki Gagauzlara rahatlıkla ulaşabilir; alışverişini yapabilir. Sonrasında gidiş gelişler de yavaş yavaş azalmaya başladı. Bir süre iç pasaportu ile geçmeye izin verildiyse de daha sonra dış pasaport talebinde bulunmaya başlandı. Buna adeta isyan eden Gagauzlara, hükümetler karar çıkardı. Bu karara göre; sınırdan içeri 60 kilometreye kadar oturan ve ikameti burada bulunan Gagauzlar ve diğer

halklar, Gagauz Yeri'ne iç pasaportu ile girip çıkabilir; fakat ikametini bunun dışında olan şahıslar ancak dış pasaportu ile sınırı geçebilirdi. Bu kanun halen yürürlüktedir.

Zaporojye bölgesine yerleşen Gagauzlar ise buraya daha geç dönemde gelmişlerdir. Bunlar Besarabya Gagauzlarının devamı niteliğindedir. 1856 yılındaki Kırım Savaşı'ndan sonra Ruslar, Bucak'ın güney-batı sınırlarındaki bölgeleri (Vulkanesti, Bolgrad gibi ilçeler)⁷ Moldova Prensiği'ne bırakmıştır. Bu durum sonucunda Gagauzlar buradaki diğer etnik gruplarla birlikte zorunlu olarak bugünkü Zaporojye iline göçmüşlerdir. Daha sonra 1878 yılında Rusların daha önce vermiş olduğu bu topraklar, şimdiki Romanya Dobruca'sı'na karşılık olarak geri alınmıştır.⁸ İşte günümüzdeki Zaporojye Gagauzları, 1856 Kırım Savaşı'nın sonucunda buraya gelenlerin torunlarıdır.

3.Yerleşim Noktaları

Ukraynalılar⁹ gibi yerel halk (коренной житель) statüsünde sayılan¹⁰ Gagauzlar, temelde iki farklı coğrafi bölgede yaşamaktadırlar. Bunlardan ilki Besarabya topraklarının devamı niteliğinde olan ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan Moldova ve Ukrayna sınırının güney kısmındaki bölgedir. Etnik açıdan zengin olan bu bölgede Gagauzlar; Odessa ilinin Bolgrad ilçesi'nin Dimitrovka, Aleksandrovka (Satılık Hacı), Çervonoarmeyskoye (Kubey), Vinogradovka (Kurçu), Jovtnevoe (Karakurt), Zalizniçnoe, Tabak köylerinde; Reni ilçesinin Kotlovina (Balboka) köyünde, Kiliya ilçesinin Starie Troyanı (Eski Troyan) ve Novoselovka (Yeni Köy) köylerinde; Tarutin ilçesi'nin Krasnoe (Krasna), Maloyaroslavets, Serpnoe, Porgornoe köylerinde yaşamaktadırlar¹¹. Bunlarla beraber Bolgrad, Reni, Kiliya, İzmayıl gibi ilçelerde ve bölgenin merkezi konumundaki Odessa ilinin merkezinde çok sayıda Gagauz vardır. 2011 yılı istatistiklerine göre Odessa'da yaşayan Gagauzların sayısı 27,6 bin kişidir. Ukrayna'daki Gagauz nüfusun çoğunluğunu, Odessa'daki Gagauzlar oluşturmaktadır.

⁷ Gagauzlar bu ilçe ve ilçenin köylerinde bulunmaktaydılar. Günümüzde bu yerleşim yerlerinde Gagauzlar bulunmaktadır. Zaporojye'deki Gagauz köylerinin isimleri ise (Dimitrovka, Aleksandrovka ve Volçanskoye [Vulkanesti]) Gagauzların Bucak'ta terk ettikleri köylerinin adlarını taşımaktadır.

⁸ <http://ato-gagauzia.narod.ru/istoria.htm>

⁹ Günümüz Ukrayna'sında 131 etnik grup bulunmaktadır (Arnaut, 2010:51).

¹⁰ Ukrayna Gagauzları -belli başlı diğer gruplar gibi Kırım-Tatarlar, Bulgarlar, Ruslar, Karaimler vb- yerli halk statüsündedirler. 100 yıldan fazla bu toprakları yurt tutmuş olan halklardır. Yani göçmen olmayıp Ukraynalılar gibi bu toprakların asli unsurudur. Belli haklara sahiptirler.

(<http://www.agatov.com/old/national%20of%20Crimea/may-2004/Voite-19.htm>

<http://polit.ua/articles/2010/04/08/gagauz.html>).

“Yerli halklar; Birleşmiş Milletler, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve insan haklarıyla ilgili uluslararası hukuk kurallarıyla tanımlanan tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak tek başına veya toplu bir biçimde yararlanma haklarına sahiptir.”

(http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/indigenous_rights.shtml)

¹¹ Gagauzlar, bazı köylerde çoğunlukta iken bazılarında azınlıktadır. Etnik açıdan parçalı yapı sergileyen köylerde yaşayan Gagauzlar (Odessa bölgesi için) köyde konuşulan diğer dilleri de öğrenmişlerdir. Aynı şekilde diğer etnik gruplar da Gagauzca'yı bilmektedirler. Örneğin; Gagauz, Bulgar, Arnavut, Ukrayn gruplarının yaşadığı Karakurt köyünde, diller mahalle mahalle değişmekle birlikte, bir Gagauz'un Bulgarca veya bir Arnavut'un Gagauzca konuştuğu görülebilir. (B.H.)

by data All-Ukrainian population census' 2001

The peculiarity of the national structure of the population of region is its multinational composition. According to the data of the All-Ukrainian census population, the representatives of more than 13 nationalities and ethnic groups.

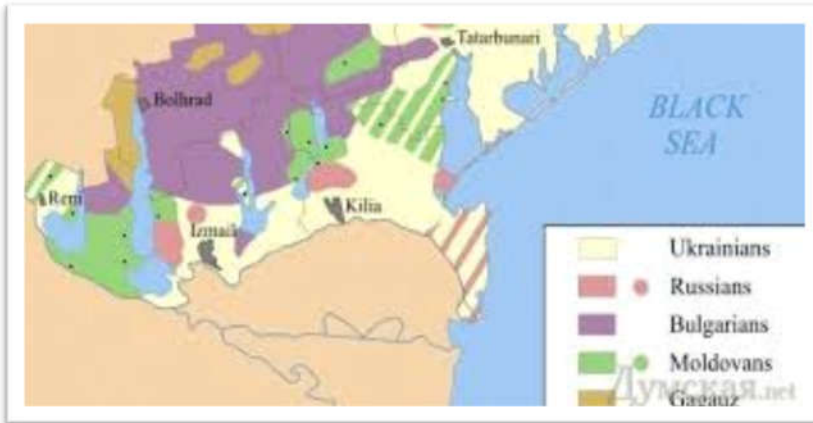
The data about the most numerous nationalities of Odesa region are shown in the table:

	Total (thousand persons)	as % to the result		2001 as % to 1989
		2001	1989	
Ukrainians	1542.3	62.8	54.6	107.6
Russians	508.5	20.7	27.4	70.7
Bulgarians	150.7	6.1	6.3	90.9
Moldavians	123.8	5.0	5.5	85.6
Romanians	27.6	1.1	1.0	100.9
Armenians	13.4	0.6	2.6	19.4
Georgians	12.8	0.5	0.8	60.1
Belarusians	7.4	0.3	0.2	142.9
Poles	4.0	0.2	0.2	104.3
Czechs	3.2	0.1	0.2	59.5
Ukrainians	2.9	0.1	0.1	81.0
Georgians	2.8	0.1	0.1	115.8
Serbianians	2.8	0.1	0.1	111.6
Russians	2.6	0.1	0.1	70.5
Czechs	2.1	0.1	0.1	119.7
Romanians	1.9	0.1	0.1	104.1
Armenians	1.3	0.1	0.0	y 13.2p d.

Odessa İlinin Etnik Bazda Dağılımı

Kaynak: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Odesa/>

Yine ülkenin değişik yerlerinde başta Kiev olmak üzere Harkov, Sevastopol, Nikolaev gibi şehirlerde Gagauz gruplarına rastlamak mümkündür. Büyük şehirlerde yaşayan Gagauzlar, Odessa bölgesindeki köylerinden çeşitli amaçlar doğrultusunda (öğrenim, çalışma, askerlik vb. sebeplerle) büyük şehirlere gelmiş kişilerdir.

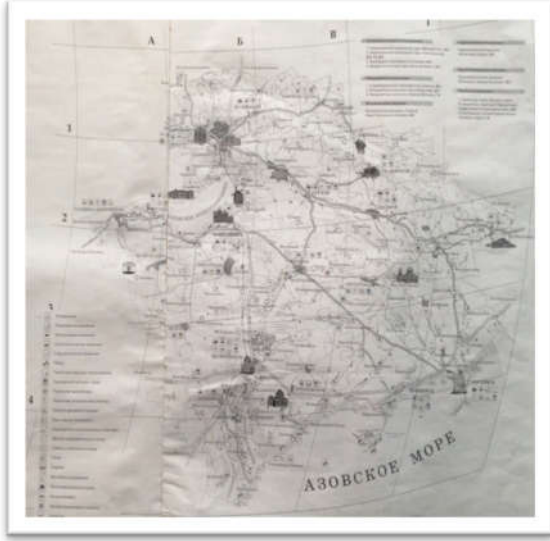

Odessa Bölgesi Gagauz Yerleşim Noktaları¹²

Gagauzların ikinci yerleşik unsur olarak yaşadıkları bölge, Zaporozhye ilinde bulunmaktadır. Gagauzlar, günümüzde bu ilin Akimovka ilçe merkezi ve köylerinde yaşamaktadırlar. Gagauzlar bu bölgelere daha geç bir dönemde göç ettikleri için Besarabya topraklarındaki köylerinin adlarını bu yerleşim birimlerine vermişlerdir. Gagauzlar, Akimovka ilçesi sınırları içerisine giren

¹² Kaynak: <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-da-gagauzca-ya-resmi-dil-statusu/129186/>

Dimitrovka (Azberdallı/Azberda); Akimovka ilçesi Vladimir köy konseyi bağlı olan Aleksandrovka (Karakatlı/Korotka) ve Maksim Gorkiy köylerinde bulunmaktadır.

Akimovka İlçe Haritası Zaporojye İli Haritası

(Bülent Hünlerli Arşivi)

Yine Akimovka ilçesine dahil olan Volçanskoye (Volkoneşti) köyünde bir dönem Gagauzların yaşadığı görülmektedir. Fakat günümüzde diğer etnik grupların içinde erimişlerdir. Volçanskoye köyünde II. Dünya Savaşı'nda yararlık gösterenlerin anısına anıt bulunmaktadır. Bu anıtta savaşa katılanlar belirtilmiştir. Bunlar içinde Gagauzca soyadlarına (Akınjeli (Akıncılı), Kambur, Kulakov (Kulak) rastlamak mümkündür.

Gagauz Soyadları Bulunan Volçanskoye Köyündeki II. Dünya Savaşı Anıtı

(Bülent Hünlerli Arşivi)

Daha önceleri Akimovka ilçesinin yanındaki Priazovski ilçesi ve köylerinde Gagauz yerleşim yerleri ve Gagauzca konuşurları vardı. Fakat günümüzde bu ilçedeki Dimitrovka; Devninskoye, Georgiyevka, Dobrovka ve Novopokrovka; Gamovka köylerinde Gagauz yerleşimcilerin varlıklarına dair bir veri bulunmamaktadır. Buradaki Gagauzlar başta Bulgarlar ve Arnavutlar olmak üzere diğer etnik unsurların arasında erimişlerdir. Eskiden Gagauz nüfusun yoğun olduğu

(%50 civarında olduğu söyleniyor) söylenen Gamovka'da bugün itibarıyla Gagauzca konuşanlara ve Gagauzlara rastlanılmamaktadır¹³. Bahsi geçen köylerde günümüzde sadece Gagauzca soyadlarına (Kuruoğlu, Baboğlu, Ormancı, Kemeñeci, Topal, Çakir) tesadüf edilmektedir.

Priazovski İlçesi Gamovka Köyü Kilisesi

(Bülent Hünnerli Arşivi)

4. Gagauzlarda Asimilasyon Süreci

Aslında tüm Gagauz nüfusu (sadece Ukrayna özelinde değil diğer yerlerde de) ifade edilen sayılardan daha çoktur. Maalesef hem günümüzde devam eden asimilasyon süreci hem de eski Rus kaynaklarında Gagauzların “Bulgar Göçmenleri/Bulgar” olarak geçirilmesi (Karpas, 1996: 289), gerçekte Gagauz nüfusunun olduğundan çok daha fazla olması gerektiğini göstermektedir. Gagauzlar, Ruslar tarafından geldikleri yere göre kayıt altına alınmıştır. Tüm Gagauzlara tarihsel perspektifte bakılacak olursa, Gagauzların tarih içinde ve günümüzde de devam edegelen asimilasyon sürecinin bir parçası olduğu görülmektedir. Yani bu süreç Gagauzlar daha Besarabya topraklarına gelmeden önce başlayan bir süreçtir. Gagauzların asimilasyon sürecinde iki temel araç vardır: Dil ile din ve bunların çerçevesinde gelişen olaylar. Buna göre öncelikle Gagauzlar tarihsel süreçte yaşadıkları coğrafyaya ve siyasi gelişmelere bağlı olarak birden fazla dil öğrenmek zorunda kalmışlar:

“Bulgar istatistiklerine göre, Gagauz nüfusu gittikçe azalmıştır. Gradeşliev'in verdiği tablolardan hareket edersek, Bulgaristan'da Gagauz nüfusu, 1880'de 12.000, 1905'te 10.175, 1910'da 9.329, 1920'de 3.669, 1926'da 4.378 (%0.8) kişidir. Yine buradaki tablolardan A. İşirkov'un verdiği rakamlara göre, 1881 yılında Varna'da kullanılan dillere bakıldığında Bulgarca konuşanlar 6.721, Türkçe konuşanlar 8.903 kişi iken 1901 yılında Bulgarca konuşanlar 15.601'e çıkmış, Türkçe konuşanlar 5.985'e düşmüştür. Bu rakamlar Bulgarların Gagauzları asimile faaliyetine 19. yüzyılda başladığını, onları artık Bulgar olarak kaydettiğini göstermektedir” (Argunşah, 2007: 42-43).

Asimilasyon sürecindeki ikinci olarak kullanılan temel araç dinsel faktördür. Hamdullah Suphi de raporlarında bunu dile getirmiştir. O, Romanya ve Bulgaristan istatistiklerinde Gagauzların

¹³ Bu bilgiler şahsım tarafından Akimovka ve Priazovski ilçeleri ve köylerine 7-11 Ocak 2016 tarihlerinde yapmış olduğum saha çalışmasının sonucunda ortaya çıkmıştır. (B.H.)

Hristiyan olmaları ve başka sebeplerle Romen ve Bulgar nüfusuna dahil edildiğini belirtir (Anzerlioğlu, 2006: 36,42-43).

Günümüzde Ukrayna Gagauzlarından da devam eden bu süreci iki örnekle detaylandırabiliriz. 15-20 Ekim 2015 tarihinde Odessa bölgesinde yaptığımız saha çalışmasında, Kubey köyünde yaşayan Gagauz bir kadının bize aktardığı şu tespitler dikkat çekicidir:

“Kubey’in bundan 30-40 yıl öncesinde %70 kadarı Gagauz, %30’u Bulgar’dı. Şimdi durum oldukça değişti. Şimdi en fazla %40 kendini Gagauz olarak tanımlıyor” demektedir. Bu durumun nedenini sorduğumuzda; özellikle dinsel ve nispeten kültürel yakınlık nedeniyle evlenmek için Gagauzlardan kız almaların çok olduğunu; fakat bunun aksine Bulgarların kızlarını Gagauzlara vermediğini ifade etmektedir. Verseler de Bulgar¹⁴ kimliğinin ağır bastığını vurgulamaktadır. Yine ana Gagauz, baba Bulgar veya tam tersi evliliklere diğer köylerde de oldukça sık rastlandığını; fakat her iki durumda da *evlilik¹⁵ ve çocukların eğitimi* gibi temel unsurların Bulgar milli kimliği çerçevesinde şekillendiğini dile getirmektedirler.

Aynı yerleşim biriminden (Kubey) başka bir örnek: Soyadının *Gagauz* olmasına rağmen kendini etnisite olarak Bulgar gören kişiler bulunmaktadır. Yine anne ve babasını Gagauz olarak tanımlayıp da kendini Bulgar olarak kabul edenler de oldukça fazladır.

Dikkat çekici diğer bir başka örnekte, Gagauzların ikinci yerleşim noktası olan Zaporozje bölgesindeki Gagauz köylerine 7-11 Ocak 2016 tarihinde yaptığımız saha çalışmasında tespit edilmiştir. Gezide Akimovka ilçesi Dimitrovka köyünde 100 yaşında bir Gagauzla konuştuk. Kendisiyle uzun süren Gagauzca konuşmadan sonra hangi dilde konuştuğunu sorduğumuzda; bu yaşlı Gagauz, cevap olarak *"Bulgarca"* demiştir. *"Bulgarlar başka konuşuyor"* dediğimizde, bize *"Onlar başka Bulgarca konuşuyor"* cevabını vermiştir."

Aslında her iki saha için de verilen bu örnekler buzdağının görünen kısmıdır. Köy gibi kültürel ve sosyal anlamda şehre göre daha muhafazakar olan bir yerde bu türden olaylar yaşanması manidardır. Şehirlerde yaşayanlarda ise süreç daha sert geçmektedir. Ukrayna Gagauzlarının ülkenin yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik zorluklar karşısında başta Odessa olmak üzere büyük şehirlere göç etmesi, Gagauz kimliği üzerinde oldukça yıkıcı bir etki oluşturmaktadır. Tespitlerimiz odur ki şehirlileşen Gagauzlar, baskın dil ve kültür ortamında (Rusça veya Ukraynaca) geri dönülmez bir sürece dahil olmaktadır. Bunun sebebi olarak da kültürün ve aidiyetin en önemli taşıyıcısı olan dilin, Gagauzcanın onların hayatında pratikte bir işe yaramaması olduğunu ifade etmektedirler. Sonuçta şehirlileşen¹⁶ Gagauzlarda var olan dernek faaliyetleri, Gagauz kimliğini ve dilini geliştirmekten daha çok başka sosyal aktivelere ve toplantılara dönüşmekte; Rusça ağırlıklı konuşmaların yapıldığı etkinlik noktaları hâline gelmektedir. Ukrayna Gagauzları için verilen bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

¹⁴ Bulgaristan'ın yaptığı doğrudan ve dolaylı yardımların da bu noktada etkisi olduğu söylenebilir. (T.A)

¹⁵ Aynı bilgiyi o dönem için H.Suphi'de raporlarında veriyor. O, Romen ve Bulgarlarla evlilik yapan Gagauzların kendi toplumundan koştüğünü belirtiyor (Anzerlioğlu, 2006: 36).

¹⁶ Ülkenin (Ukrayna) siyasi ve ekonomik problemleri olması, Gagauzların çeşitli yerlere, büyük şehirlere (Odessa başta olmak üzere), başka ülkelere -Rusya, Avrupa ülkeleri ve Türkiye ki oldukça çok sayıda Gagauz'un Türkiye'de çeşitli iş kollarında çalıştığı görülmektedir- iş ve aş aramaya itmiştir. Bulgar etnik kimliği de aynı süreci yaşamaktadır; fakat bu süreç Gagauzlardaki kadar sert geçmemektedir. (B.H)

Aslında yıllara yayılan ve sebepleri farklı olan bu asimilasyon ve dönüşüm süreçleri Gagauzlar üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Son yapılan bir araştırma bize göstermiştir ki Gagauz¹⁷ etnik isminin bile tarihsel planda bu sürece (asimilasyon) tepki olarak ortaya çıkmıştır. Gagauz etnik ismi üzerine Hakan Aydemir'in dilbilimsel ve tarihi yöntemleri dikkate alarak yaptığı bir çalışma, bunu açıkça ortaya koymuştur. Aydemir, kaynaklarda dile getirilen "Gagauz" sözcüğünün etimolojilerinin çok geçerli olmadığını belirttikten sonra öncelikle Gagauz halk adının birleşik bir sözcük olduğunu (gaga+uz) vurgular. Sözcükteki ikinci unsurun "Uz" kavmi, birinci unsurun ise Manov'a dayandırarak Gagauzca Gaga "gerçek, doğru vb." anlamlarında bir sözcük olduğunu ifade eder. Böylelikle Gagauz adının bir sıfat tamlaması şeklinde *gerçek/hakiki/asıl Uz olduğunu dile getirir. Böyle bir ayrımın önceden (özellikle dinî ve politik açıdan) Bulgarlaşmış ve Bulgarlaşmamış Uzlar arasındaki ayrıma temas ettiğini dile getirir. Benzer süreçlerin diğer topluluklarda da görüldüğü ile ilgili örnekler verir¹⁸ (Aydemir, 2005:38-39). Dolayısıyla bahsi geçen bu açıklamaya dayanarak Gagauz halk adının aslında bir tür "Bulgar" karşıtlığını da simgelediği söylenebilir.

5. Ana Dili

5.1.Ukrayna Gagauzları Arasında Ana Dil Kullanımı

Gagauzların yoğun olduğu köylerde Gagauzlar ana dillerinde konuşuyorlar. Halk, günlük yaşamlarında ana dilini kullanmaya gayret ediyor. Halbuki dilin yaşatılması noktasında bu çok yetersizdir. Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna'da ana dilin okutulmaması, edebi dilin oluşmaması ve günlük konuşma dilinden ileri gitmeyen Gagauzcanın, Rusçadan pek çok ek, kelime alması Gagauzca cümle yapısını da etkilemiştir. Dil konuşma dilinde bile hızla yok olmaya yüz tutmuştur. Bunun sebepleri olarak medya araçların hızla aile ortamına girmesi, ana dil eğitiminin yeterince olmaması, milli şuurdaki azalma, Gagauzca öğreniminin pragmatik bir sonucunun olmaması gibi faktörleri gösterebiliriz. Bunlara Ukrayna devleti tarafından küçük halk ve etnik grupların korunması için verilen (yetersiz) devlet yardımını da ekleyebiliriz. Dolayısıyla tüm bu uygulamalar, Gagauzcaya gereken önemin verilmemesini ve Gagauzların kendi ana dillerinden soğumasını sonucunu doğurmuştur. 2011 yılının sayısal değerlerine göre Gagauzların %71.5'i Gagauzcayı, %3.5'i Ukraynacayı, %22.7'si Rusçayı ve %2.3'ü diğer dilleri anadili olarak belirtmişlerdir.¹⁹

¹⁷ Konuyla ilgili diğer görüşler için bk. (Argunşah, 2007:23-29).

¹⁸ Argunşah'ın Miletic'e dayandırarak belirtmiş olduğu "Miletic, Gagauzlar arasında yaptığı araştırmalar sonucu onları ikiye ayırır. Bunların bir kısmı kendini Bulgar sayar ve Bulgar kızlarıyla evlenir, ev hayatında, gelenek-görenek ve türküllerinde Bulgarlardan ayırt edilmezler. İkinci grup ise –Asıl Gagauzlar veya –Sahil Gagauzlarıdır. Bunlar kendilerini Bulgarlardan uzak tutarlar ve Yunanlılara daha yakın dururlar" (Argunşah, 2007:17) ifadeleri Aydemir'in bu tezini desteklemektedir.

¹⁹ Kaynak: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/>

	The part of those whose mother tongue was: % ⁽¹⁾			
	the language of their nationality	Ukrainian	Russian	other language
rainsians	85.2	x	14.8	€
istsians	95.9	3.9	x	€
lanussians	19.8	17.5	62.5	€
ldavians	70.0	10.7	17.6	1
imean Tatars	92.0	0.1	6.1	1
lgarians	64.2	5.0	30.3	€
ngarians	95.4	3.4	1.0	€
manians	91.7	6.2	1.5	€
les	12.9	71.0	15.6	€
es	3.1	13.4	83.0	€
menians	50.4	5.8	43.2	€
eeks	6.4	4.8	88.5	€
tars	35.2	4.5	58.7	1
psies	44.7	21.1	13.4	2€
erbajanians	53.0	7.1	37.6	2
orgians	36.7	8.2	54.4	€
rmans	12.2	22.1	64.7	1
gausians	71.5	3.5	22.7	2
er	32.6	12.5	49.7	€

he part of those whose mother tongue is Ukrainian totals 67.5% of the population of Ukraine, this is by 2.8 percentage points more than in 1989. The percentage of those whose mother tongue is Russian totals 29.6% of the population. Comparatively with the data of previous census this index has decreased by 3.2 percentage points. The part of other languages, specified like mother tongue in the period that have passed since previous census has increased by 0.4 percentage points and accounts for 2.9%.

5.1. Alfabe ve Alfabe Çalışmaları

Bucak'ta yaşayan Gagauzların 1957 yılına kadar alfabeti bulunmuyordu. Öncesinde Gagauz önderi Mihail Çakır tarafından yazılan veya çevrilen eserlerde, Latin ve Kiril alfabeti kullanılmış; fakat bu alfabeler resmî bir statü kazanmamıştır. 30 Temmuz 1957 tarihinde D. Tanasoğlu ve L.A. Pokrovskaya'nın oluşturduğu Kiril temelli Gagauz alfabeti, Moldova SSR. Yüksek Sovyeti'nin kararıyla kabul edildi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Gagauz Özerk Bölgesi Meclisi 29 Ocak 1993 tarihinde Latin alfabetine geçme kararı almış; ama süreç ağır ilerlemiştir. 13 Mayıs 1993 tarihinde Moldova Cumhuriyeti meclisinde yapılan toplantıda alfabe taslağı 1421-XII sayılı kararla kabul edilmiştir. 26 Ocak 1996 tarihinde ise Gagauz Halk Meclisi bu kararı onaylamıştır. 1 Eylül 1996 tarihinden itibaren okullarda resmi olarak Latin alfabeti kullanılmaya başlanmıştır (Argunşah, 2007: 83).

Ukrayna sınırlarında oturan Gagauzlar ise o dönem için Latin alfabetine geçme şansına sahip değildiler. Ukrayna devletinin resmî dili Ukraynaca olup Kiril alfabeti kullanılmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna Gagauzları da bu alfabeyi kullanmışlardır. Ne yazık ki Moldova'da Latin alfabetine geçiş yapılırken Ukrayna Gagauzları farklı bir siyasi birlik içinde kaldıkları için bu geçişe katılamadılar. Kiril alfabetini kullanmaya devam ettiler. Bu açıdan Gagauz Yeri'ndeki Gagauzlarla çeşitli düzeydeki ilişkiler gerilemeye başladı.

Bu durum karşısında Ukrayna Gagauzları çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ukrayna Gagauzları, kendi ana dilini korumak amacıyla Ukrayna devletinde sayıca küçük halklar için uygulanan eğitim kanunlarından yararlanmaktadırlar. Gagauzların çoğunlukta oturdukları köylerdeki okullarda haftada iki saat Gagauz dili okutulmaktadır. 1-4. ve 5-12. sınıflar için hazırlanan okul kitaplarında program devlet dili olan Ukrayna dilinde basılırken Gagauz diline tercüme edilen program hem Kiril alfabeti hem de Latin alfabeti şeklinde basılmıştır. Böylelikle bu adım Latin alfabetine ılımlı geçişin bir örneği olmuştur.²⁰

²⁰ ПРОГРАМА для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання ГАГАУЗЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ 1-4 класи. Міністерство освіти і науки України. Видавничий дім „Букрек”2007

Geçiş Niteliği Gösteren Kiril ve Latin Harfli Programlar

(Tudora Arnaut Arşivi)

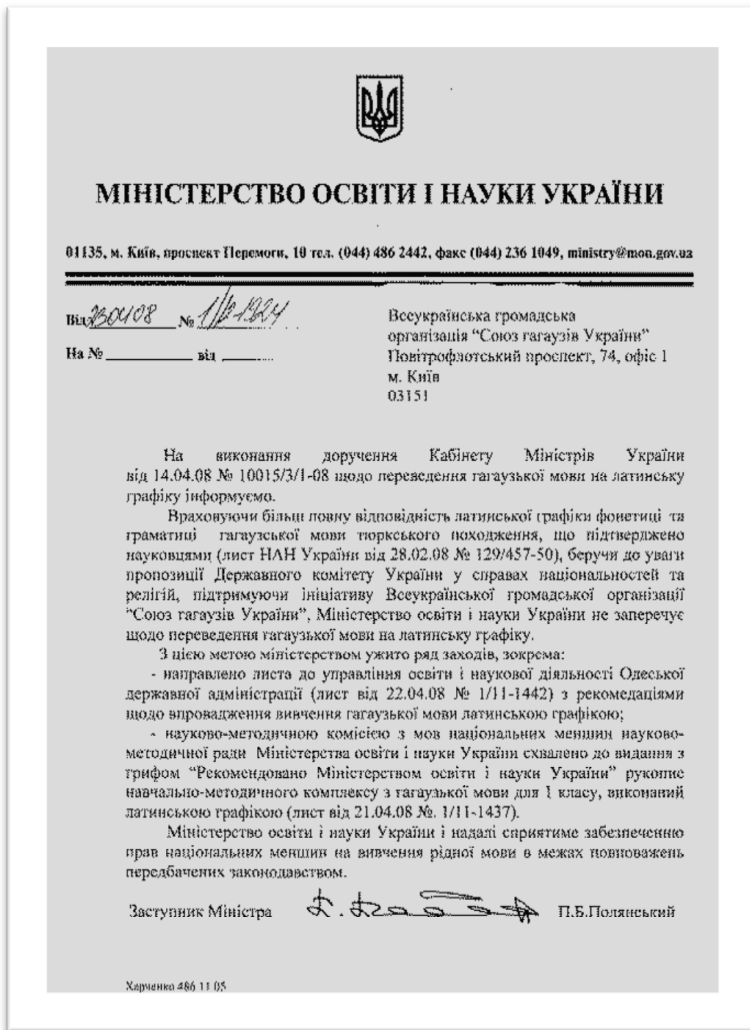
Doğal olarak bunlar Latin alfabesine geçmek için ilk adımlar sayılmaktaydı. Ukrayna'da bulunan "Ukraina Gagauzların Birlii" Latin alfabesine geçmek için birkaç defa Ukrayna hükümetine başvuruda bulundu. Fakat, ülkede iki yıl süren istikrarsızlık ve bir türlü rayına oturmayan bir hükümet oluşumu; yapılmış olan başvuruları da etkilemiştir. Latin alfabesine geçiş Ukrayna kanunlarına aykırı olmadığı gibi Ukraynalı Gagauzların bu yönde bir isteği de bulunmaktaydı. Dolayısıyla tüm bu süreç, Ukrayna Gagauzlarını kendi soydaşlarından tam 12 yıl geriye atmış; Türk dünyasından ve Türkiye'den ise uzaklaştırmıştır.

Nihayet uzun uğraşların sonunda; Ukrayna Gagauzları, Latin alfabesine 14.04.2008 tarihli ve №10015/3/1-08 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ve 23.04.2008 tarihli Bakan yardımcısının imzasıyla geçmiş oldu. Bu karara uyularak Latin alfabesi, 2008-2009 eğitim öğretim yılından itibaren kullanılmaya başlandı. Latin alfabesine geçiş, birçok devlet kurumunun; özellikle bilim ve eğitim kurumlarının üstünde olan "Ukrayna Bilimler Akademisi"nin onayı alınarak gerçekleşmiştir.

Bu girişimin içerisinde 1991 yılında Ukrayna Gagauzlarına yönelik aktif çalışmaları ile damga vuran Odessa'daki "Birlik" derneğinin yapmış olduğu kültürel ve bilimsel toplantıların da katkıları olmuştur. Gagauz dilinin okutulmasına ve Gagauz kültürünün korunmasına gayret eden dernek ve derneğin başkanı Pötr Volkov'da Latin alfabesine geçişte önemli rol oynamıştır.

ПРОГРАМА для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання ГАГАУЗЬКА
МОВА ТА ЧИТАННЯ 5–12 класи. Міністерство освіти і науки України. Видавничий дім „Букрек”2005

Bakan Yardımcısı İmzasıyla Ukrayna Gagauzlarının

Latin Alfabesine Geçiş Belgesi

(Tudora Arnaut Arşivi)

2008-2013 yılları arası "Ukrayna Gagauzlar Birliği" başkanı olarak görev yapan Doç. Dr. Tudora Arnaut'un girişimiyle yayınlanan "Haberci" adlı bültende Ukrayna Gagauzlarının Latin alfabesine geçiş serüveni detaylı bir şekilde anlatılmaktadır:

HABERCI «Вісник» Інформаційний бюлетень

Всеукраїнської громадської організації «Союз Гагаузів України»

Bütün Ukraina Cümna Kuruluşun «Ukraina Gagauzların Birlii» bületeni

№3 Ceviz Ayı/Вересень 2008

www.gagauz.org.ua

Latin grafikası-yaşamamızda dooru bir adım, yeni bir umut

“Gagauz dilin var derin kökleri, angıları getirer bizi taa evvelki oguz, kırçak, peçenek köklerimize, nerede biz üreneriz, ani var bölä yapıtlar nasın eski Türk sözlüü (древнетюркский словарь) Mahmut Kaşkarlının, “Kutatgu bilig” (книга знаний) Balasagunlu Yusuf Has Hacibin, “Oguz name” (книга об огузах), dastannarımız hem başka yapıtlar. Bunnar göstererlar, ani biz diiliz yalnız, hem bizim var kendi tarihimiz, angısından biz diil läözım utanalım, ama läözım uşaklarımıza küçüktän taa annadalım tarihimizi.

Gagauz dilinin kendi alfaviti asırlarca olmadı, onun için halkımız, açan yaşadı türlü padişaalıkların altında hep kullandı, onnarın alfavitini-Vizantiya zamanında grek klisesine baalı olan gagauzlar kullandılar karamannıca yazısını da okudular din kiyatlarını, taa soram Mihail Çakırın yardımınan yazıldı kiyatlarımız latin grafikasında rumın alfavitin temelindä da 1957 Sovet Birliin izininä göre başladılar kullanmaa kiril alfavitini. Kiril alfavitinde bu günä kadar tiparlandı çok kiyat, gazeta, ama bilim yazıları gagauz dilindä pek yazılmadı, bu da büyük bir iisiklik gagauz bilimindä. Açan sınırlar Moldova hem Ukrayna arasında başladı olmaa taa sıkı da herbir respublika oldu kendibaşına bir devlet, o zaman küçük halkların durumu taa da zorlaştı. Tä, gagauzlar da bölä bir durumdaydı. Moldovanın Gagauz Yerindä yaşayan gagauzlar geçtilär latin grafikasına 1996 yılda, makar ki devlet kararı olmuştı 1993 yılda. Gagauz bilim insannarı latin grafikasına ekledilär birkaç ses, ani yoktu moldovannarın alfavitindä, da bölecä kurdular kendi alfavit formasını latin alfavitin temelindä.

Büün Gagauz Yerindä yaşayan gagauzlar yazêrlar hem okuyerlar bu alfavittä kendi hem başka dünnää klasikalarını. Ukrayna sınırlarında kalan gagauzlar’sa açan Moldovadaki gagauzlar latin alfavitinä geçtilär heptenä uzaklaştılar onnardan, zere bırda o grafika kullanılmazdı devlet uurunda. Te o zamandan beri, bırda Ukraynada çıktı o kadar az kiyat, ani parmaklarda sayma var nica, onnarı da derindän okuyarsıydık bir alay gramatika hem literatūra yannişlıklarınınndan var nasın karşılaşalım.

Ama Ukrainada yaşayan gagauzlar istemedilär geri kalma kendi halkından angısı kaldı sınırın öbür tarafında. Var nasıl söliim ani, gagauz halkınan bile bän da çoktan isterdim geçelim latin grafikasına, ama benim istemäm pek az hem yufka gelärdi bu önemli karar için. 2004 yılda “Halk Birlii” Kiev dernään başkanı Vasiliy Kelioglu’nnan kararlaştırdık, ani läözım yazalım bu iş için Ukraina Halk topluşuna (Verhovna Rada Ukrainı). Yazdık, ama cevap geldi, ani bölä karar almaa deeni, läözım olsun bir referendum, da gagauzlar kayıllık getirsinnär bu uurda. Bän , telefon ettim Odesa filialın üürenmääk hem inivaşiya institunun zaametçisinä Tatyana G.Buçatskaya da o dedi , ani onnar yapmışlar bölä anketa ama bu da var nasın az olsun devletin kararı için. Kär, o vakıtlar Odesada “Birlik” Odesa kultura dernää hazırlardı yapmaa bir halklar arası simpozium. Beni da Pet Georgiyeviç Volkov çaardı. Ben da annattım kendisinä telefonda bu problemamızı. O da kayıllık getirdi, ani kaldıraceklar soruş bu toplantıda. Toplantıda ben pay aldıynan annattım ne yaptık biz , hem nesoy karar läözım almaa bu toplantıda. Simpozyumun bitkisindä alındı bir karar, angısı gösterärdi, halkımızın kararını geçmää deeni latin grafikasına, da temeldä kullanmaa o grafikayı ani kullanerlar Gagauz Yerindä gagauzlar. Bu kararı damgaladıktan soram ona yazdık dernäämizin adından bir ek kiyat, da götürdük Ukraina Bakannına. Onnar da uzun bir vakıttan soram kararlaştırdılar vermää bu soruşu Ukrainanın Bilim Akademiyasına, Üüürenmääk Bakannına, Finansı Bakannına, Kutlura hem Turizma Bakannına, Hukuk (Юстиции) Bakannına, Televideniya depatramentosuna, hem başka kurumlara. Ama bunnarın içindän Ukrainanın Bilim Akademiyasının hem Üüürenmääk Bakannın kararı pek büüktü. Beni birkaç kerem çaardılar

Akademiyaya da onnara annattım neçin lääzım geçelim latin grafikasına. Onnari inandırdıydım kendi dooruluumuza, ama şindi karar lääzımdı gelsin Ukrainan Halk Topluşundan. Bu kararı 4 yıla yakın bir zaman bekledik. Bu arada pravitelstvo birkaç kerem dişti, da bizim soruşu da unutmaya savaştılar.

Biz nerdeysä kaybedärdik umudumuzu, açan bir gün Yura Dimçoglo Kieve geldi da bu uurda kendi yardımını telkif etti “Ben işlerim şindi bir deputatın yardımcısı, da var nasın kaldırım bu soruşu Bakannık Kabinetindän. Bekim gagazulara benim da bir yardımın bu uurda olacak. Gelin birliktä deneyelim. Bu problemayı lääzım çözelim” dedi. Ben isterim birda saol demää Yuraya bu yardımı için, o olmasaydı biraz işimiz taa sürüneceydi devletin kapularında.

Biz da bu kerem yazdık kiyat Premyer Ministın (Başbakan) adına. Gene soruldu 6 bakannaa, genä birkaç kerem çaarıldım akademiya, ama bu işän benim yoktu niyetim vazgeçmää. Latin grafikasına geçmemiz-bizim kurtulmamızdı, gelecek için bir umudumuzdu. Bitki bitkiya bu karar alındı. **Ukrainanın Bakanlar Kurumu aldı karar 14.04.08. №10015/3/1-08 ani gagauz dili latin grafikasına geçirilsin.**

Biz sevinmeliktän uçmaa hazırдық, ama bilärdik, ani şindän soram başlıycek taa da zor yol, lääzım olacak sıvamaa ellerimizi da hazırlamaa okullara kiyatları, uşakları üüretmää bu grafikada. Da birda hepsindän büyük yük düşer gagauz dili üüredicilerinä.

Bizä, gagauzlara, angıları yaşamakta çok zorluk çekmişti, açlı geçirmişti, bu yük haliz nasın bir tüücäzdi ilin. Bu bizim dünnäya açık bir kapumuz, türk kardaşlarımızın literaturasına yakın bir yol, Gagauz Yeri gagauzlarına bir yakın adım. Çünkü sınırlar bizi ayırmıştı, ama biz biribimizi ayırlamıştık.

Ben, isterim taa bir kerem saol demää Ukrainanın hepsi devlet baş işçilerinä, ani bizä yardımcı oldular, bizi annadılar da dooru karar verdilər. İsterim saol demää gagauz patriotlarına Kelioglu Vasiliy Grigoryevicä, Sarandi Vyaçeslav Ninolayevicä, Dimçoglo Yüriy Dmitrevicä, Volkov Pert Georgiyevicä, Buçatskaya Tatyana Grigoryevnaya hem başkalarına angıları bu lääzımını adımda bırakmadılar beni yalnız, bırakmadılar gagauz halkını karannıkta.

Filologiya bilimlerinde kandidat F.İ.Arnaut – Dernek Başkanı.”

5.2.Ukrayna Gagauzları Arasında Ana Dilin Gelişimi

Ukrayna ve Moldova arasındaki ilişkiler pek çok alanda işbirliği içinde sürdürülmektedir. En sıkıntılı günlerde bile bu iki ülke, kendilerine baskı yapan devletleri dinlemeden dostluk elini birbirlerine uzatmışlardır. Fakat sınırlarla ayrı düşen Gagauzlar, dostluk elini birbirine uzatma imkânını her zaman bulamamışlardır.

Odessa bölgesinde oturan pek çok Gagauz; gelenek ve göreneklerini, tarihini korumaya ve aralarında ana dilini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bunlar içinde halkın ayakta kalması ve geleceğe umutla bakması, yaşaması için dil en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ama ana dilin korunması ve yaşatılıp zenginleşmesi ancak iki faktöre bağlıdır:

1. Halkın arasında sözlü olarak kullanımı
2. Dilin bilimsel açıdan incelenmesi ve geliştirilmesi.

Sovyet Birliği döneminde Ukrayna Gagauzlarının arasında maalesef ana dili eğitimi yoktu²¹. Moldova’da ise Moldova SSC yönetiminin 16 Kasım 1957 tarihinde çıkardığı kanunla Gagauzlar ana dili eğitimine başladı (Chirli, 2008:275). Moldova’daki Gagauz yazarlarının eserlerinin ana

²¹ Sovyetler Birliği dağılmadan 1 yıl öncesinde 1989-90 Eğitim-Öğretim döneminde, Ukrayna’daki Gagauzlara, Gagauzca sadece seçmeli ders olarak konulmuştur. (T.A)

dilde basılması²², 1960'lı yıllarda Ukrayna Gagauzlarına ana dil eğitiminin verilmesiyle ilgili az da olsa bir ümit ışığı doğurdu. Fakat bu durum 1991 yılına kadar sürdü. Bu dönem boyunca eserler ancak kişisel girişimlerle Ukrayna Gagauzlarına ulaşmaktaydı.

Ukrayna'daki Gagauzlar; Gagauzcayı ancak 1991 yılından itibaren Kurçu (Vinogradovka) köy okulunun milliyetçi öğretmeni Olga Kulaksız'ın girişimiyle, 6. ve 7. sınıflarda "seçmeli" ders olarak okumaya başladı. 1992-1993 yılından itibaren ise Gagauzca diğer Gagauz okullarında da resmî müfredata konuldu ve okutuldu.

Bu süreç, beraberinde belli problemleri de getirdi. İlk olarak uzman öğretmenlerin olmaması en büyük sorundu. Buna rağmen Gagauz dilini iyi bilen ve gönüllü öğretmenliğe razı olan kişiler bu görevi üstlendi. Ana dili eğitim süreci o dönemki Gagauz eğitimcileri için çok sancılıydı. Öğretmenlerin gerçek Gagauzca öğretmeni olmayıp gönüllü öğretmen olması beraberinde; öğrencilerin karşısına çıkmadan önce her ders için kendi başına çalışmalarını, ders programları oluşturmalarını, kitapların yokluğu bir yana Gagauzca okutabilmeleri için ebeveynlerin "Biz ana dilimizi konuşma seviyesinde bilelim. Bize ve çocuklarımıza yeterlidir. Zaten biz de zamanında ana dilimizde eğitim görmedik, çocuklarımıza ödev yapmakta nasıl yardımcı oluruz" gibi problemleriyle uğraşmalarını gerektirdi. Bunlara rağmen Gagauzca öğretmenleri, sadece Gagauz dili ile ilgili ezber bilgiler vermiyor; Gagauz halkının tarihinden de bilgiler aktarıyordu²³. Bu gönüllü öğretmenler tüm bunları Ukrayna Gagauzlarına bir hizmet olarak yapıyordu.

Yine bir yandan ders programlarının içeriklerinin yokluğu; diğer yandan ise halkın milli duygularındaki eksiklik, aşılması gereken sorunlar arasındaydı. Öyle ki ebeveynler yukarıda ifade edilen kaygılardan ötürü çocuklarını şüphe içinde bu derse veriyorlardı.

Bu dönemdeki gelişmeler, Gagauzca öğretmeni Olga Kulaksız'ın ağzından şöyle anlatılmaktadır:

"Aklıma gelir 1990 yıl. Şkolaya geldi devlet adminisratiyadan içanki politika toplumun müdürü - Fetov Georgiy Dmitriyeviç. Hepsî üüredicileri topladılar da Georgiy Dmitriyeviç annatı, ani devlettân var izin üürenmââ ani dilini. Çıktı kanon (Zakon) " Dillâr için", angısına görâ ,herbir millet Ukraynada (gagauzlar, bulgarlar, moldovannar, arnautlar,urumnar h.b.) var kolay üürensinnâr kendi ana dilini hem üüretsinnâr şkolada uşaklarıda.

Sesleyrâk, işidârâk bu zakon için kafamızda dönüşârdi iki fikir:

"Allahım, acaaba geldi mi o vakit, açan var nicâ korkusuz şkolada lafetmââ gagauzça, hem dul sade lafetmââ, ama uşakları da üüretmââ "

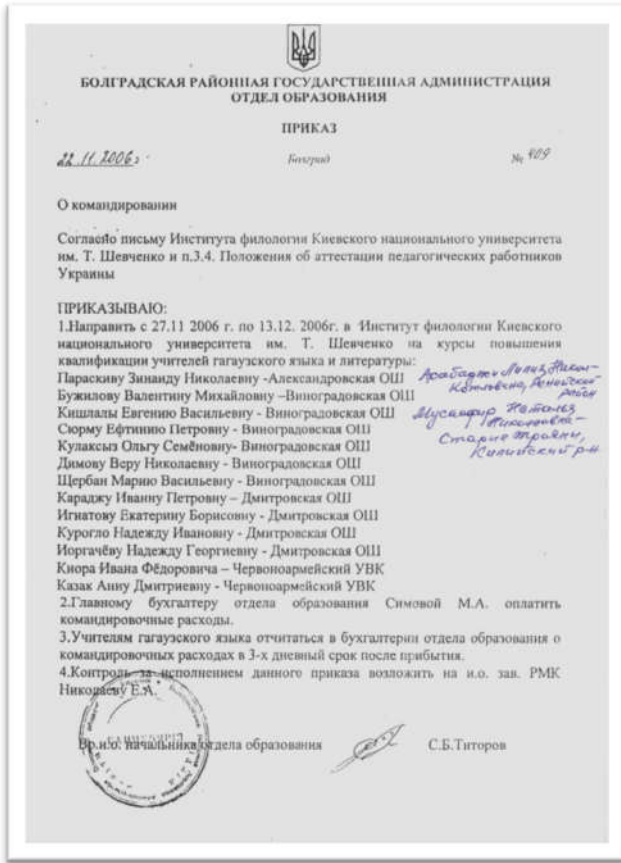
ikinci da - "Üüretmââ, ama neya görâ?" Da Georgiy Dmitriyeviç sorunca : - Siz nicâ düşünersiniz, lââzim mı üürenmââ hem üüretmââ sizin şkolada da gagauz dilini? Biz, üüredicilâr-gagauzkalar, küçük klaslardan, bakıp biri-birimizâ, ikinciya bu soruş brakmadık koyulsun , da cevap ettik: - Elbetki lââzim üürenmââ. Sansın korktuyduk ani alaceklar bizdân bu kolaylı.

²² Moldova'daki Gagauzlar, özerkliğini kazandıktan sonra kendi kanunlarına sahip olmuş, üniversitesini, meslek okullarını, kütüphanelerini, matbaasını, basınını vd. kurmuş; eğitim alanları oluşturmuş, ana dil eğitimi yapabilme olanağına kavuşmuştur. Ukrayna Gagauzlarında ise 2008'e kadar olan süreçte Gagauz dili üzerine eğitim kitapları basılmadı. Sadece Odessa şehrindeki devlet matbaası olan "Mayak" tarafından birkaç kitap basılmıştır. Bunlar da farklı türde kitaplardır. (T.A)

²³ Bugün de bazı ebeveynler Gagauzca dersini bir külfet olarak görmektedir. Dilin pratik bir karşılığının olmadığını ve çocukların bu derste başarısız olduğunu düşünen bazı aileler, çocuklarını Gagauzcanın olmadığı başka sınıflara ve okullara vermektedir. Öyle ki Ukrayna Gagauzlar Başkanı Vasiliy Keloglo'nun ifadesiyle bir köyde 40 kadar aile çocuklarını başka okullara vermiştir. (B.H)

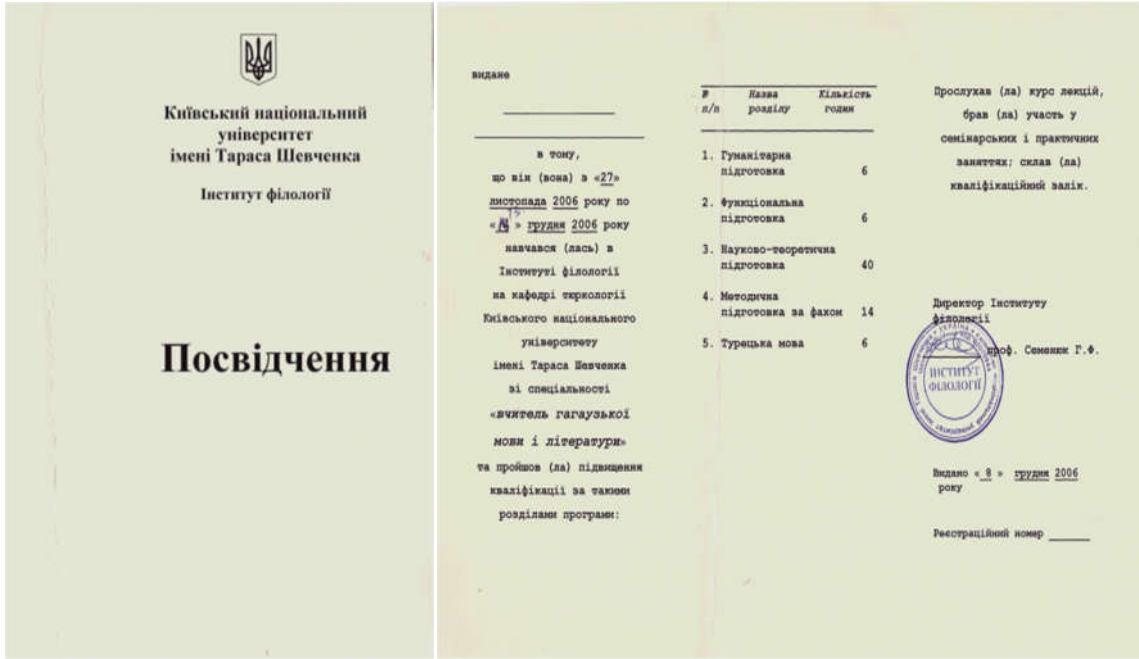

Seminere Katılan Gagauz Öğretmenlerin Listesi (Tudora Arnaut Arşivi)

Seminere Katılan Gagauz Öğretmenler (Tudora Arnaut Arşivi)

Bu seminerde ilk defa Türkoloji Bölümü hocaları, Türkiye Türkçesi ile Gagauz Türkçesi arasındaki benzerlikleri ve etkileşimleri anlatmış, öğretmenlere seminer boyunca bilgiler sunmuşlardır. Seminer sonunda öğretmenlere Türkoloji bölümü tarafından Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Müdürü sayın Prof.Dr.Grigoriy Semenük imzasıyla sertifika verilmiştir.

Filoloji Enstitüsü Tarafından Verilen Sertifikanın Bir Örneği

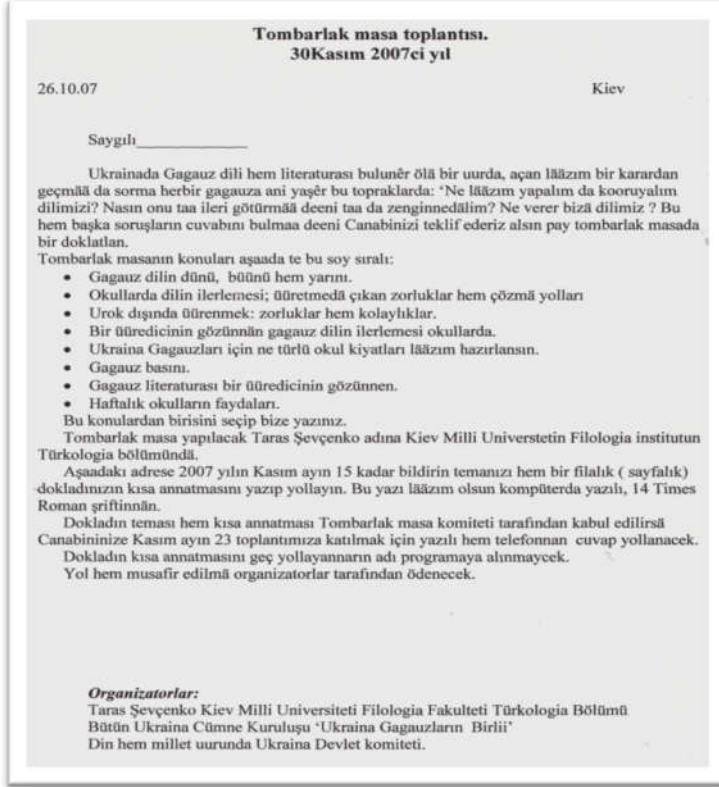
(Tudora Arnaut Arşivi)

Bunun devamında ise 30 Kasım 2007 tarihinde yine Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Türkoloji Bölümü'nde Gagauzca eğitimi ile ilgili "Okullarda gagauz dilin hem literaturanın ilerlemesindä karşımıza çıkan problemalar hem perspektivalar" adlı yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Yuvarlak masa toplantısında şu konulara yer verilmiştir.

- Gagauz dilinin dünü, bugünü ve yarını.
- Okullarda dilin ilerlemesi; ders esnasında çıkan zorluklar ve çözüm yolları.
- Ders dışı eğitim: zorluklar ve kolaylıklar.
- Bir öğretmenin gözü ile okullarda Gagauz dilinin ilerlemesi.
- Ukrayna Gagauzları için edebiyat kitaplarının hazırlanması.
- Gagauz basını.
- Haftalık okulların faydaları.

Yuvarlak masa (Gag.Tombarlak Masa) toplantısını "Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Türkoloji Bölümü", "Ukrayna Gagauzlar Birliği" ile "Din ve Millet İşleri-Ukrayna Devlet Komitesi ortaklaşa yapmışlardır. İlk defa yuvarlak masa toplantısında Gagauz öğretmenleri eğitim sırasında ortaya çıkan problemleri anlatmış ve bilimsel nitelikte bildirimler sunma olanağını bulmuşlardır (Arnaut, 2010: 57).

Yuvarlak Masa Katılımcılarına Gagauz Dilinde Gönderilen Bir Davetiye Örneği

(Tudora Arnaut Arşivi)

2006, 2010 ve 2012 yıllarında Ukrayna Gagauzlarına da ait sorunların ele alındığı *“Ukrayna’da Türkçe Konuşan Halklar”* adı altında bilimsel etkinlikler düzenlenmiştir. Buralarda okunan bildiriler kitap olarak basılıp kamuoyu ve devlet makamlarına sunulmuştur. Bu etkinliklere ağırlıklı olarak Gagauzca öğretmenleri²⁴ ve Gagauz uzmanları katılmıştır.

²⁴ Gagauz dili öğretmenleri için çeşitli eğitim seminerleri ve yuvarlak masa toplantıları da yapılmıştır. (T.A)

2006'daki "Ukrayna'da Türkçe Konuşan Halklar" Panelinden

(Tudora Arnaut Arşivi)

"Ukrayna'da Türkçe Konuşan Halklar" Sempozyumu Bildiri Kitapları

(Tudora Arnaut Arşivi)

Aslında tüm bu çabalar Gagauz dilinin akademik seviyede ele alınmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dilin gelişimi ve ders materyallerinin hazırlanması için dilin akademik disiplin içinde ele alınması gerekir. Aynı şekilde kaliteli Gagauzca hocalarının eğitimi de son derece önemlidir. Çünkü köylerde emekliye ayrılan ve gönüllülük esasına dayanan hocaların yerine taze ve daha akademik bir terbiyeden gelmiş kadronun devam etmesi gerekmektedir. Bu nedenle 2016-2017 eğitim- öğretim dönemi için Kiev Milli Taras Şevçenko Filoloji Enstitüsü Türkoloji Bölümü altında "Gagauzca" biriminin faaliyete geçmesine karar verildi. Öğrenciler; Gagauzcanın yanı sıra İngilizce ve Türkiye Türkçesini de öğrenecekler. Böylelikle Komrat Devlet Üniversitesi'ndeki Gagauzca bölümünden sonra Gagauzca, dünyada ikinci olarak akademik seviyede ele alınacaktır. Bu adım Gagauz dilinin yaşatılması ve gelişmesi için son derece önemlidir.

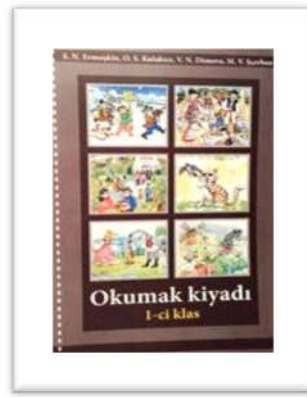
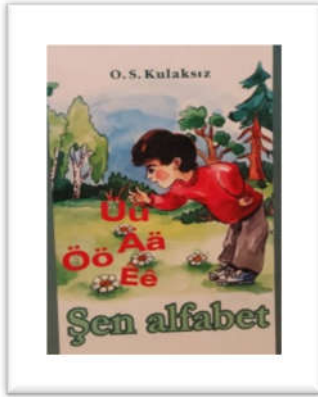
5.3.Okullarda Ana Dili Eğitimi ve Basılan Eğitim Kitapları

Odessa bölgesinde toplu yaşayan Gagauzlar, okula başladıkları günden itibaren 4 dili paralel olarak öğrenmektedirler: Ana dili olarak Gagauzca, devlet dili olan Ukraynaca ve halkın çoğunluğunun bildiği Rusça, eğitim programı gereğince bir yabancı dil (İngilizce veya Almanca).

Ukrayna Gagauzları²⁵, Kubey (Çervonoarmeyskoye), Balboka (Kotlovina), Satılık-Hacı (Aleksandrovka), Kurçu (Vinogradovka), Eski Troyan (Starie Troyanı), Dimitrovka köylerinde haftada iki saat olmak üzere Gagauzca eğitimi görmektedirler. Ukrayna Gagauz Birliği, ileriki aşamada eğitim görülen köy sayısının artılmasını ve şehir merkezlerinde de (başta Odessa) Gagauzca eğitimi veren kursların açılmasını planlamaktadır.

Diğer bir sevindirici gelişme de ana okullarında (kreşlerde) ana diline ilginin artmasıdır. Ana okullarında Ukraynaca ve Rusçanın yanı sıra Gagauzca da yer almaya başlamıştır. 2015 yılında pilot uygulama olarak Bolgrad ilçesinde bulunan Kurçu köyündeki kreşte Gagauz dili eğitimine başlanmıştır. Hatta ilk defa hem birinci sınıfa yönelik hem de kreşlerde²⁶ okutulacak nitelikte şiirlerden ibaret olan Gagauzca latin harfli kitaplar basılmıştır.

Son dönemlerde Gagauzca öğrenimi için kitapların basımı az da olsa sıraya konulmuştur. Fakat Ukrayna Milli Eğitim Bakanlığı tarafından resmî onayı alınmış ve diğer halklara yönelik Ukrayna eğitim program çerçevesinde basılmış okul kitaplarının²⁷ Ukrayna devleti tarafından finansmanı oldukça azdır. Kitaplar daha çok "Ukrayna Gagauzlar Birliği"nin girişimleri ve maddi desteği ile basılmaktadır²⁸. Yine okul kitaplarının yanı sıra Ukrayna'nın ünlü şairlerinin eserleri ve halk masalları Gagauz diline tercüme edilip her iki dilde öğrencilere sunulmuştur.

²⁵ Odessa bölgesindeki Gagauzlar kastedilmektedir. Zaporozhye bölgesinde yaşayan Gagauzların ana dili eğitimi bulunmamaktadır. (B.H)

²⁶ Aslında kreşlere yönelik tam anlamıyla bir kitap henüz hazırlanamamıştır. (T.A)

²⁷ Daha önceki yıllarda ders kitapları Moldova'daki "Gagauz Yeri"nde basılan kitapların fotokopileri şeklindeydi. Fotokopi biçiminde kullanılan bu kitaplar elbette içerik -Moldova milli eğitimin sistemine göre hazırlanmıştır. Moldovan kültürünün izlerini taşımaktadır- ve fiziksel olarak problemler arz etmekteydi. Fakat sonrasında yeni kitapların basımı yapılmıştır. İçerik olarak yerli, özgün; fiziksel olarak da oldukça iyi kitaplar ortaya çıkmıştır. (B.H)

²⁸ Ukrayna Gagauzlarının hazırlanan veya hazırlanacak olan ders kitaplarının basımı ve noktasında "Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı" ile "Ukrayna Gagauzlar Birliği" arasındaki çalışmalar devam etmektedir. Amaç kitap basımının sorunsuz ve sistematik bir hâle getirilmesidir. (T.A)

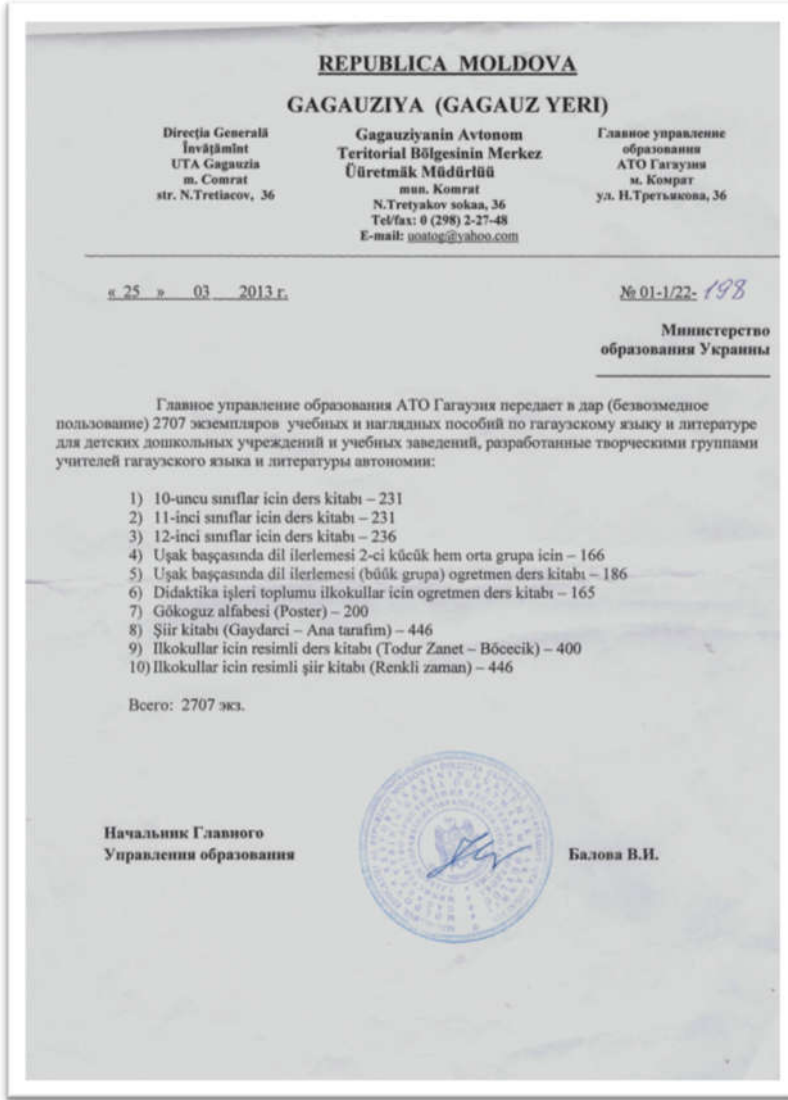

Ders Kitaplarından Örnekler

(Tudora Arnaut Arşivi)

Her yıl geleneksel “Ana Dili Bayramı” düzenlenmektedir. Gagauz öğrenciler de bu yarışmada yer almaktadır. 3-15 yaş grubu arasında yapılan bu yarışma İl Eğitim Merkezi nezdinde yapılmakta ve en başarılı öğrenciler ödüllendirilmektedir. Benzeri yarışmalar, okullarda ve il merkezlerinde de devamlı şekilde yapılmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki; Ukrayna Gagauzları Latin alfabesine geçtikten bir süre sonra “Ukrayna Gagauzlar Birliği” ve “Gagauz Yeri Milli Eğitim Müdürlüğü” arasındaki eğitim ve kültür anlaşması çerçevesinde, “Gagauz Yeri Özerk Bölgesi”nden Ukrayna’daki Gagauz okullarına bir dizi Gagauz dilinde kitap hediye edilmiştir.

2013 yılındaki Ukrayna Gagauzlarına Gagauz Yeri'nden

Bağışlanan Kitaplarla İlgili Belge

(Tudora Arnaut Arşivi)

6. Türkiye ile İlişkiler ve Türkiye'nin Yardımları

Ukrayna'daki Gagauzların en önemli temsilciliği olan "Ukrayna Gagauzlar Birliği"nin "Türkiye Cumhuriyeti" ile olan ilişkileri son dönemlerde oldukça artmıştır. Öyle ki 15 Şubat 2016 tarihinde Ukrayna'ya resmî bir ziyaret için gelen T.C. Başbakanı Ahmet Davutoğlu ve beraberindeki heyet, Ukrayna Gagauz önderlerini de kabul etti. Böylelikle Kırım-Tatar ve Ahıska Türkleri dışında bir başka Türk topluluğu olan Ukrayna Gagauzları, ilk defa bu denli üst seviyede kabul edilmiş ve tanınmış oldular.

Görüşme Sonrası Hatıra Fotoğrafi

(Bülent Hünerli Arşivi)

Türkiye, yine TİKA kanalıyla Ukrayna Gagauzlarının çeşitli sorunlarına el atmıştır. Kurum, Gagauz köylerinin alt yapı ve üst yapı sorunlarını çözmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda TİKA bölgedeki ilkokulların genel fiziki şartlarının iyileştirilmesine dönük çalışmalar yapmıştır. TİKA, Dimitrovka köyünde okul tadilatı ve bilgisayar sınıfı kurmuştur. Satılık Hacı köyündeki okulun pencerelerini (eski pencereler 100 yıldan fazla) değiştirmiş, okulda bilgisayar sınıfı oluşturmuştur. Aynı şekilde Eski Troyan köy okulunda tadilat yapılmış ve bilgisayar sınıfı kurulmuştur. Balboka köyünde ise Gagauzca sınıfının kurulmasına TİKA, önemli katkılar sağlamıştır.

Yine sadece Gagauzların değil, bölgenin en büyük ve önemli problemi sağlıklı, temiz su problemidir. Gagauzlar, temiz içme suyu ve su sisteminin olmamasından oldukça şikayetçidirler. Var olan su çok tuzludur. Dolayısıyla suyun tuzdan arındırılması önemli bir maliyet gerektirmektedir. Ayrıca köylerdeki yolların durumunun araç ve yaya geçişini engelleyecek düzeyde olması başlıca problemlerdendir. TİKA, bu sorunların çözümü noktasında çalışmalarına devam etmektedir.

TİKA'nın Katkılarıyla Kurulan Sınıf/Balboka Köyü

(Bülent Hünerli Arşivi)

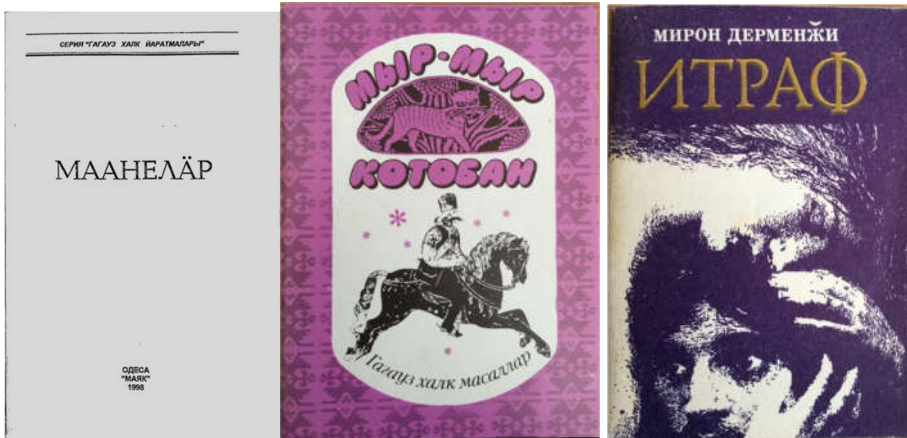
7. Ukrayna Gagauz Edebiyatından Örnekler

Tüm Gagauz edebiyatında olduğu gibi Ukrayna'daki Gagauzların edebî eserlerinin büyük bir kısmını şiir türünde eserler oluşturmaktadır. Aslında Ukrayna'da yaşayan Gagauzların edebî ürünlerini Gagauz Yeri'ndeki Gagauzlardan ayırt etmek pek mümkün değildir. Besarabya toprakları, SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkan iki devlet arasında bölündükten sonra yeni siyasi sınırlar ortaya çıkmıştır. Öncesinde böyle bir durum bulunmamaktadır. Dolayısıyla Ukrayna tarafında kalan Gagauzların edebiyatlarına dair eserler tüm Gagauz edebî eserleri içinde değerlendirilmelidir. Öyle ki bugün tüm Gagauz camiası tarafından bilinen ve günümüz Ukrayna topraklarında doğmuş olan Konstanstin Vasilioglu (Satılık Hacı), Stepan Kuroglu (Dmitrovka), Tudora Arnaut (Dmitrovka), Stepan Bulgar (Kurçu) gibi şair ve yazarlar Gagauz edebiyatının önemli temsilcilerindendir. Bunların dışında daha yerel ölçekte kalmış şair ve yazarlar da vardır: Mariya Kavalcı (Balboka), Vasiliy Uzunov (Balboka), Miron Dermenci (Kubey), Vitaliy Boşkov (Kubey), Tina Sürma (Kurçu).

Balboka'dan Selâm Anamın EviLaalelär

OdessaKievOdessa

Maanelär Mır-Mır Kotobanİtraf

Odessa Gagauz Halk Masalları/OdessaMiron Dermenci/Odessa

Gagauz Halk Söyleyişleri Ayazma Vidomi ukraynski

Klasiki Taras Şevçenko ta Lesya Ukraynka gagauzskoyu movoyu (Gagauz Dili ile Ünlü Ukrayna Klasikleri Taras Şevçenko ve Lesya Ukrainka) (Çeviri Eser)

7.1. Ukrayna Gagauzları ile İlgili Yazılmış Kitaplar

Ukrayna Gagauzları üzerine yazılmış iki önemli çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilk “Gagauzı Ukrainı/Ukrayna Gagauzları” 2016 yılında basılan eserdir. Eser iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım Bucak’ın Ukrayna tarafında yaşayan Gagauzları ele almaktayken ikinci kısım Priazovye kısmındaki Gagauzları incelemektedir. Yazarları arasında Tudora Arnaut, Emiliya Bankova ve Lübov Çimpoş bulunmaktadır.

İkinci eser ise Stepan Bulgar ve Yuriy Dimçoglo tarafından hazırlanan “İstoriya Gagauzov Ukrainı/ Ukrayna Gagauzlarının Tarihi” 2017 yılında TİKA’nın desteğiyle basılan kitaptır.

(Bülent Hünnerli Arşivi)

8.Ukrayna'daki Gagauzların Sosyal Oluşumları (Merkez, Dernek vb)

8.1.Gagauz Kültür Merkezi

(Gag. Gagauz Kültür Merkezi/Ukr.центр гагаузької культури)

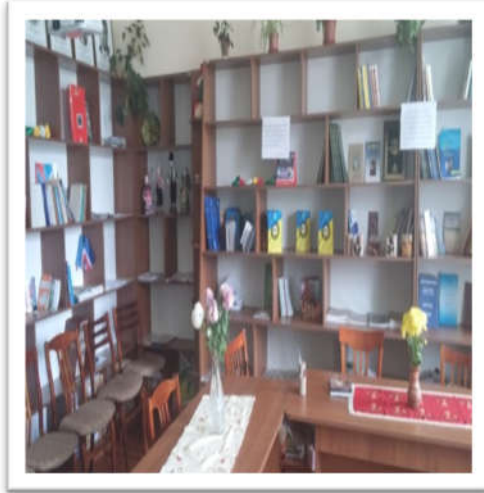
Bolgrad ilçesine bağlı olan Kurçu köyünde, yöneticiliğini Gagauzca öğretmeni olan Olga Kulaksız'ın yaptığı "Gagauz Kültür Merkezi"²⁹ adıyla bir merkez bulunmaktadır. Bu merkez bölgedeki tek Gagauz merkezidir.

Kurçu Köyü-Gagauz Merkezi Müdürü Olga Kulaksız ile

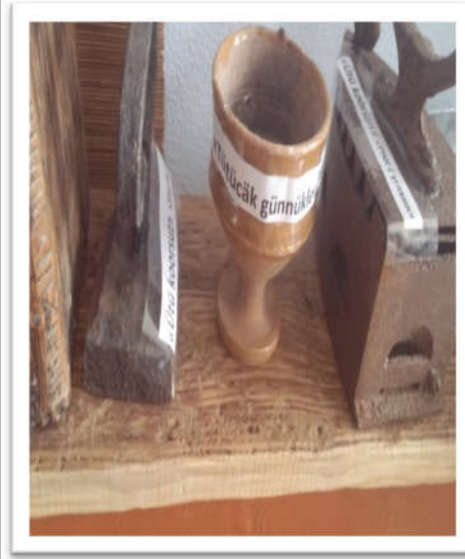
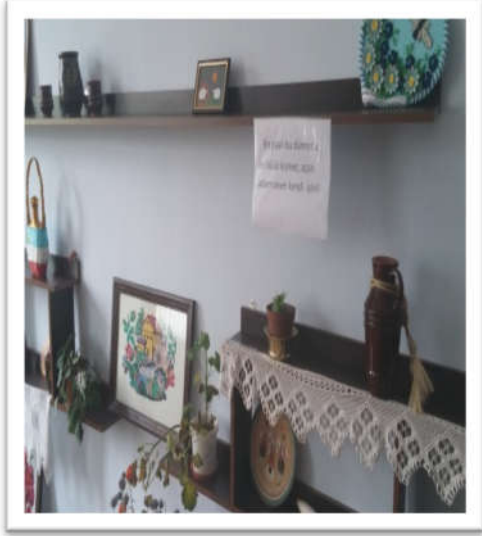
(Bülent Hünerli Arşivi)

1 Kasım 2014 yılında kurulan bu merkezde, Gagauzlara ait tarihî maddi kültür unsurları sergilenmekle birlikte Gagauz el sanatlarını geliştirici faaliyetlerde de bulunmaktadır. Aynı zamanda merkez, genç Gagauzlara; Gagauz dili, tarihi ve kültürünü öğretmeyi amaçlamaktadır.³⁰

²⁹ Resmî statüde bir kültür merkezidir.

³⁰ <http://www.gagauzcentr.in.ua>

Kurçu Köyündeki Gagauz Kültür Merkezinden Kareler

(Bülent Hünerli Arşivi)

8.2.Ukrayna Gagauzlar Birliği

(Ukr. Всеукраїнська громадська організація “Союз Гагаузів України” /Gag. Bütün Ukraina Cümnä Kuruluşu “Ukrayna Gagauzların Birlii”)

6 Mart 2007 tarihinde kurulan Birliğin Ukrayna'nın tam 14 bölgesinde şubeleri vardır. Birlik ilk kurultayında yönetim kurulu başkanlığına Vasiliy Kelioglo'nu seçmiştir. 2008-2013 yılları arası başkanlığı Tudora Arnaut yapmıştır. Günümüzde ise tekrar seçilen Vasiliy Kelioglo yürütmektedir. Dernek, daha önceden kurulmuş olan “Halk Birliği/Kiev” ve “Gagauz Birliği /Harkov” derneklerini sonradan kendi çatısı altına almıştır. Dernek, amaçlarını şu şekilde ifade etmektedir:

*“Tüm Ukrayna Kuruluşu “Ukrayna Gagauzlar Birliği” amacı Gagauzlara hizmet etmek, Gagauz kültürünü korumak ve geliştirmek, ana diline sahip çıkmak, gelenek göreneklerini yaşatmak, tarihini araştırmak, genç Gagauz evlatlarına vatan sevgisini aşılamak, kendi halkına sahip çıkmak ve bunun uğrunda hizmette bulunmak”.*³¹

Bu kapsamda dernek, Gagauz kültür ve dilini tanıtıcı etkinlikler düzenlemektedir. Halk oyunları ekiplerini Ukrayna dışındaki ülkelere göndermekte; genç Gagauz sporculara sponsor olmaktadır. Yine Ortodoks Gagauzlarının dinî mabetlerine maddi destek sağlamaktadır. Dernek slogan olarak “Yaşayalım hem yaşatalım Gagauzluğumuzu!” ifadesini kullanmaktadır.

³¹ <http://gagauz.org.ua/index.php?page=content&id=2&lang=tr>

Birlik Amblemi

Vasiliy Kelioglu
Akademisyen/ŞairTudora Arnaut *Ukrayna*
Gagauzlar Birliği Başkanı

Foto: Bülent Hünnerli Arşivi

8.3. Birlik (Gag.Birlik/Ukr.Бірлік)

1998 yılında Odessa’da kurulan “Birlik” adındaki bu derneğin ilk başkanı, Prof. Dr. İlya Karakaş’tı. Daha sonra başkan Dr. Pötr Volkov oldu. Dernek çeşitli faaliyetler düzenlemiş ve Ukrayna Gagauzlarının Latin alfabesine geçiş çalışmalarına aktif olarak katılmıştır. Dernek, 2005 yılında uluslararası bir sempozyum düzenlemiştir. Bu sempozyumda Latin alfabesine geçiş ile öğretmen ve muhtarların görüşleri de alınmıştır. Ayrıca dernek; Gagauzların eğitim, kültür ve spor faaliyetlerini desteklemektedir.

9. Televizyon ve Radyo Yayınları³²

Ukrayna’da Gagauzlara yönelik televizyon programları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1990 yılından itibaren yayınlanan “Ana Tarafı” adlı programdır. Pazartesi ve Salı günleri 25-30 dakika olmak üzere haftada iki kez yayınlanmaktadır. “Odessa Bölgesel Devlet Radyo ve Televizyonu”nda yayınlanan bu programı, kendisi aslen Dimitrovkalı bir Gagauz olan Nadejda Malenkova yapmaktadır. Gagauzca olan programda, Ukrayna Gagauzlarının önde gelen kişileri programa davet edilmektedir ve köylerde gerçekleşen etkinliklere yer verilmektedir. Şimdiye kadar 1600’den fazla çekim yapılmıştır. Fakat Ukrayna Gagauzlarına son derece önemli katkıları olan bu programın, ekonomik problemler ve program yapıcılığına devam edecek kişilerin bulunamaması nedeniyle yayından kaldırılması gündemdedir.

³² Ukrayna Gagauzlarının küçük bir kısmı (sınıra yakın noktalar) karasal yayın yapan Gagauz Yeri’ndeki “GRT” adlı televizyon kanalını izlemektedir. Diğer köylerde yaşayan Gagauzlara bu yayın ulaşmamaktadır. Bu bölgelere daha çok radyo yayınları ulaşmaktadır. (T.A.)

“Ana Tarafı” TV Programı ve Program Yapımcısı

(Bülent Hünnerli Arşivi)

Ukrayna Gagauzlarına dönük bir başka program ise “Yujnaya Valna” (Güney Dalgası) adlı kanalda yapılmaktadır. Burada 2 Eylül 2015 tarihinden itibaren hafta üç kez (Perşembe, Cuma, Pazar [tekrar]) olmak üzere 1.5 saatlik Gagauzca bir program düzenlenmektedir. “Gagauzskaya Valna” (Gagauz Dalgası) adlı bu programı, kendisi de Krasnoe köyünden bir Gagauz olan Svetlana Popazoglova sunmaktadır. Programda, Gagauzlarla ilgili sosyal ve kültürel etkinliklere yer verilmektedir.

“Gagauz Dalgası” Programı ve Program Yapımcısı

(Bülent Hünnerli Arşivi)

Yine “Odessa Bölgesel Devlet Radyo ve Televizyonu”nda haftada bir defa olmak üzere, Salı günleri, “Ana Tarafı” adlı radyo programı düzenlenmektedir. Program, düzenli olarak 1990 yılından beri yapılmaktadır. Programı Kubeyli bir Gagauz olan Vitaliy Boşkov sunmaktadır.

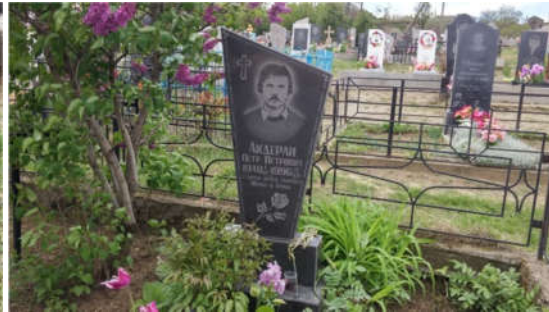
“Ana Tarafı” Radyo Programı Yapımcısı (Bülent Hünnerli Arşivi)**11. Süreli Yayınlar**

Ukrayna Gagauzları arasında şimdiye kadar hazırlanmış bir süreli yayın bulunmaktadır. Aylık olarak yayınlanan “*Haberci*” adlı bu bültenin yayın editörlüğünü Tudora Arnaut yapmıştır. 2008 Temmuz-Aralık ayları arasında (6 ay) yayınlanan bu dergide, Gagauzların sosyal, kültürel ve eğitim sorunlarına değinilmiştir.

10. Ukrayna Gagauzlarına Ait Mezar**Taşları Fotoğrafları****(Odessa İli Bolgrad İlçesi Kurçu Köyü)**

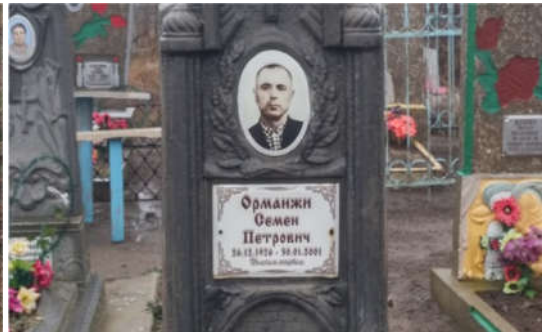
Varvara İliniçna Kolpakçı (Kalpakçı) Sofiya Georgievna Kışlalı

Georgiy Haritonoviç Kolpakçı (Kalpakçı)

Pötr Dmitrieviç Kulaksız Pötr Pötroviç Akderli

(Bülent Hünnerli Arşivi)

(Zaporojye ili Akimovka ilçesi Dimitrovka Köyü)

Arabadji (Arabacı) İvan İvanoviç Ormanji (Ormancı) Semen Petroviç

Duromodji (Doğramacı) Mariya İvanovna Kolpakçı (Kalpakçı) Andrey Stepanoviç
(Bülent Hünnerli Arşivi)

Kaynaklar

Ali Servet Öncü (2014), "1991-1995 Yılları Arası Türkiye Moldova İlişkileri ve Gagauzlar", *Gazi Türkiyat*, Güz, 15, s.87-104.

Hakan Aydemir (2005), "Gagauzcada Kıpçakça Etkisi Üzerine", *Studia Turcologica Cracoviensia* 10, Krakow, s.27-47.

Kemal Karpaz (1996), "Gagauzlar", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV., C. 13, s.288-291.

Mustafa Argunşah-Hülya Argunşah (2007), *Gagauz Yazıları*, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları, Kayseri.

Nadejda Chirli (2008), "Gagauz Edebiyatında Dionis Tanasoğlu'nun Yeri", *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall, s.271-291.

Olga Kulaksız (2010), "Gagauz dilin, nicä distsiplina, oluşum hem üürenmek yolları şkolalarda milli üürenici bileşiminnän", *II. Ukrayna'daki Türkçe Konuşan Halklar (Gagauz, Urum, Karay, Kırımçak, Kırım Tatarları'nın Eğitim Sorunları) Paneli Bildirileri*, Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Yayınları, Kiev, s.40-45.

Olga Radova-Karanastas (2012), "Osmanlı-Rusya-Moldavya Davranışları Çerçevesi İçerisinde Güney-Doğu Avrupa Gagauzların Etnik Tarihi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Yaz, C.4, S.15, s.142-149.

Talat Tekin- Mehmet Ölmez (2003), *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul.

Tudora Arnaut (2010), "Ukrayna Gagauzları Arasında Ana Dilin Gelişmesi", *Gagauz Türkçesi Araştırmaları 27-29 Aralık 2007*, TDK Yayınları, Ankara.

Yonca Anzerlioğlu (2006), "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri", *Bilig*, Güz, S.39, s.31-51.

İnternet Kaynakları

<http://avers3.com/1567>, erişim: 16.02.2016

<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, erişim: 23.02.2016

<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Odesa/>, erişim: 24.02.2016

<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/>, erişim: 24.02.2016

<http://ato-gagauzia.narod.ru/istoria.htm>, erişim: 24.02.2016

<http://www.gagauzcentr.in.ua>, erişim: 25.01.2016

<http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-da-gagauzca-ya-resmi-dil-statusu/129186/>,
erişim: 28.01.2016.

<http://gagauz.org.ua/index.php?page=content&id=2&lang=tr>, erişim: 26.01.2016

<http://www.agatov.com/old/national%20of%20Crimea/may-2004/Voite-19.htm>,
erişim: 03.03.2016

<http://polit.ua/articles/2010/04/08/gagauz.html>, erişim: 03.03.2016

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/indigenous_rights.shtml,
erişim: 03.03.2016

(<http://vse.md/component/k2/item/623образование-мсср-в-августе-1940-года-превратило-молдавию-в-цветущий-край>, 03.03.2016)